

ยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงรายประเทศไทย และแขวงบ่อแก้วสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ปิ่นอนงค์ ชัยแก้ว¹ ปิยะนุช เงินคล้าย²

สุรชัย ศิริไกร³ ธัญญาทิพย์ ศรีพนา⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษายุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงรายประเทศไทย และแขวงบ่อแก้วสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยแบบผสม ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ ที่ประกอบด้วยการทบทวนข้อมูลทุติยภูมิ และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 15 คน จากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน นักวิชาการจากสถาบันการศึกษา และนักท่องเที่ยว และการประชุมกลุ่ม ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจากภาคส่วนการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้วจำนวน 12 คน นอกจากนี้ ยังได้ทำการสำรวจข้อมูลด้วยวิธีการเก็บข้อมูลจากแบบสอบถาม นักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศ จำนวน 770 คน ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ย ร้อยละ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวบรวมผลของการวิเคราะห์ข้อมูลทั้งวิธีเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบของการอธิบายเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย พบว่า จังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว ควรกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวเชิงรุก และเชิงปรับตัว โดยมุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือ (collaboration) ของเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวให้เกิดความชัดเจน และเป็นรูปธรรม ผ่านการกำหนดยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาค ระดับประเทศ และระดับท้องถิ่น โดยมีแนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ ดังนี้ (1) การบูรณาการความร่วมมือของภาคส่วนการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว (2) ความร่วมมือด้านวิชาการเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (3) การส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดน และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตเศรษฐกิจพิเศษ (4) การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ไทย-ลาว และ (5) การทำการตลาดการท่องเที่ยวเชิงรุกสู่สากล

คำสำคัญ: ยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว; การท่องเที่ยวในภูมิภาค; การท่องเที่ยวชายแดน

ประเภทบทความ: บทความวิจัย

การอ้างอิง:

ปิ่นอนงค์ ชัยแก้ว, ปิยะนุช เงินคล้าย, สุรชัย ศิริไกร และธัญญาทิพย์ ศรีพนา. (2564). ยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงรายประเทศไทยและแขวงบ่อแก้วสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 11(3), 734-745.

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาทางสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2086 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
อีเมล: p.chaikaew@hotmail.com

² คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

³ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁴ สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Tourism Cooperative Strategies Between Chiang Rai Province, Thailand and Bokeo Province, Lao PDR for Sustainable Tourism

Pinanong Chaikaew¹ Piyanuch Nguernklai²
Surachai Sirikrai³ Thanyathip Sripana⁴

Abstract

The research article has the objectives to study the tourism cooperative strategies between Chiang Rai province, Thailand and Bokeo province, LPDR, aiming to improve tourism cooperation that leads to the sustainable tourism. The researcher uses mixed research methods, both qualitative and quantitative consisting of secondary data reviews and in-depth interviews with 15 key informants from public and private sectors, academics and tourists. The focus group interview with 12 stakeholders representing related tourism sectors from Chiang Rai province and Bokeo province was also applied as a method of data collection. The survey method was additionally conducted to collect the data of 770 questionnaires from Thai and international tourists. Descriptive statistics used for this study includes means, percentile and standard deviation (SD). The results of data analysis, both qualitative and quantitative methods, were integrated and presented with descriptive approach.

The findings reveal that Chiang Rai province and Bokeo province are suggested to decide their strategies to be more proactive and adaptive. In order to gain an achievement of such strategies, it involves strengthening coordination of collaborative tourism networks through sustainable tourism cooperative strategies, in line tourism the tourism development strategies at, regional, national and provincial levels. To achieve the above mentioned strategies, it requires the operational guidelines as follows: (1) Integration the collaborations between all related tourism sectors in Chiang Rai and Bokeo provinces. (2) Endorsement in technical cooperation for the development of sustainable tourism. (3) Promotion of border tourism and improvement of tourism resources in the special economic zone (SEZ). (4) Development of tourism forms and activities as well as to build a tourism linkage between the cultural, environmentally conservative and agro-tourisms. (5) boosting of proactive tourism to the global market.

Keywords: Tourism Cooperative Strategies; Regional Tourism; Border Travel

Type of Article: Research Article

Cite this article as:

Chaikaew, P., Nguernklai, P., Sirikrai, S., & Sripana, T. (2021). Tourism cooperative strategies between Chiang Rai Province, Thailand and Bokeo Province, Lao PDR for sustainable tourism. *Ph.D. in Social Sciences Journal*, 11(3), 734-745.

¹ Doctor of Philosophy Program in Social Sciences, Ramkhamhaeng University
2086 Ramkhamhaeng Road, Huamark, Bangkok 10240, Thailand
E-mail: p.chaikaew@hotmail.com

² Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

³ Faculty of Political Science, Thammasat University

⁴ Institute of Asian Studies, Chulalongkorn University

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยและสปป.ลาวมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกันมายาวนาน ทั้งด้านพรมแดน ภาษา ศาสนา ประเพณีวัฒนธรรม ภายหลังที่สปป.ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยมในปี พ.ศ. 2518 ทำให้ช่วงระยะเวลาดังกล่าวทั้งสองประเทศเกิดความขัดแย้งกระทบกระทั่งกันอันเนื่องมาจากความแตกต่างของอุดมการณ์ทางการเมือง และปัจจุบันความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศพัฒนาไปในทิศทางที่ดีบนพื้นฐานของการเคารพซึ่งกันและกันโดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ มีมูลค่าเพิ่มขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง และยังได้ขยายรูปแบบความสัมพันธ์ไปสู่ด้านอื่นๆ เช่น การลงทุน การธนาคาร การผลิตกระแสไฟฟ้า ตลอดจนการท่องเที่ยว (Sirikrai, 1999)

การท่องเที่ยวเชื่อมโยงชายแดนจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว เป็นเส้นทางที่น่าสนใจศึกษา เนื่องจากทั้งสองประเทศมีสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญหลายแห่ง มีความคล้ายคลึงกันทางศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม อีกทั้งมีความได้เปรียบทางภูมิศาสตร์ที่ตั้งอยู่บนแนวระเบียงเศรษฐกิจเหนือ-ใต้ (North-South Economic Corridor--NSEC) มีถนน R3A ตัดผ่าน (Chiang Rai Governor's Office, 2016) และมีความสมบูรณ์แบบมากขึ้นหลังจากการเปิดใช้สะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 4 เมื่อปี พ.ศ. 2556 ที่ผ่านมา การมีภูมิศาสตร์ที่ตั้งที่เป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงกับภูมิภาคของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้วดึงดูดให้นักลงทุนทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เข้ามาแสวงประโยชน์จากการลงทุนด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ ก่อให้เกิดปัญหาการรุกรานของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สร้างผลกระทบให้แก่ผู้ประกอบการรายย่อย และชุมชนแหล่งท่องเที่ยว ประกอบกับปัญหาการกำหนดนโยบายด้านการท่องเที่ยว และการทำการตลาดการท่องเที่ยวที่มาจากส่วนกลาง แต่หน้าที่การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และ

แหล่งท่องเที่ยว ตกอยู่ในมือของรัฐบาลท้องถิ่นที่มีงบประมาณ และทรัพยากรที่จำกัด อีกทั้งหน่วยงานด้านการท่องเที่ยว และภาคส่วนที่เกี่ยวข้องยังไม่ได้มีการบูรณาการการทำงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะด้านการจัดการเทคโนโลยี และการพัฒนาบุคลากร ยังไม่เพียงพอต่อจำนวนนักท่องเที่ยวที่เพิ่มมากขึ้น จึงเป็นเรื่องยากต่อการจัดการด้านการท่องเที่ยวที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

เพื่อให้จังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว สามารถปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลง และได้รับประโยชน์สูงสุดจากโอกาสและความท้าทายเหล่านี้ การสร้างความร่วมมือของภาคส่วนการท่องเที่ยว และประชาคมท้องถิ่นน่าจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนา และดูแลทรัพยากรการท่องเที่ยว เพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถสร้างคุณประโยชน์สูงสุดให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง ผ่านการกำหนดยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว ที่เหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของพื้นที่ เพื่อเกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และเพื่อเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีของทั้งสองประเทศ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว
2. เพื่อวิเคราะห์ และพัฒนาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว เพื่อประเมินศักยภาพการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว ด้านบริบทและองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว ด้านนโยบาย และยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว และด้านการบริหารจัดการของภาครัฐ และเอกชน
3. เพื่อวิเคราะห์ และสรุปองค์ประกอบของความ

ร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว และประเมินระดับความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ระหว่างจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว

4. เพื่อวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ และพัฒนายุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ระหว่างจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิเคราะห์ และพัฒนาองค์ประกอบของความต้องการของนักท่องเที่ยว การประเมินศักยภาพการเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวการท่องเที่ยว การวิเคราะห์องค์ประกอบ และประเมินระดับความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว และการวิเคราะห์เชิงกลยุทธ์ และพัฒนายุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ระหว่างจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงบ่อแก้วเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

2. ขอบเขตด้านประชากร ทำการศึกษารวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน ชุมชน และนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศในเขตพื้นที่จังหวัดเชียงราย-แขวงบ่อแก้ว

3. ขอบเขตด้านพื้นที่ พื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้คือ จังหวัดเชียงราย ประเทศไทย และแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว)

ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย

1. สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบของความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อความเชื่อมโยงของการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว เพื่อให้ส่วนราชการ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการด้าน

การท่องเที่ยว นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เป็นแนวทางในการพิจารณาพัฒนา และปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับรูปแบบพฤติกรรม และความต้องการของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน

2. สามารถวิเคราะห์ และพัฒนาองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ที่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว เพื่อประเมินศักยภาพด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว และสามารถนำองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของการเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวไปปรับใช้กับพื้นที่ชายแดนอื่นๆ ที่มีความประสงค์ที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวเชื่อมโยงระหว่างประเทศ

3. สามารถวิเคราะห์องค์ประกอบของความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวที่เป็นเงื่อนไขความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว เพื่อให้เครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้วใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้วให้เป็นรูปธรรมและยั่งยืนต่อไป

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากอิทธิพลของแนวคิดโลกาภิวัตน์ (globalization) กระตุ้นให้เกิดการรวมตัวทางเศรษฐกิจ เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ตลอดจนการเพิ่มอำนาจต่อรองกับประเทศมหาอำนาจ ก่อให้เกิดแนวคิดความร่วมมือกันในระดับภูมิภาคอาเซียน และในระดับอนุภูมิภาคกลุ่มน้ำโขงโดยมีจุดเริ่มต้นจากการสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจการค้า และมีเป้าหมายสูงสุดในการบูรณาการทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานของทฤษฎีการกึ่งนิยมใหม่ (neo-functional theory) ที่กล่าวว่าปัญหาต่างๆ ที่นานาประเทศกำลังประสบ

ในปัจจุบันเป็นเรื่องของเทคนิคที่มีความสลับซับซ้อนเกินกว่าความสามารถของรัฐบาลใดรัฐบาลหนึ่งจะสามารถแก้ไขได้เพียงลำพัง จึงมีความจำเป็นต้องมอบหมายภารกิจเหล่านี้ให้อยู่ภายในความรับผิดชอบของผู้ชำนาญการเฉพาะเรื่อง (Suwannachart, 1997) ทฤษฎีการกึ่งนิยามใหม่ เป็นทฤษฎีที่เน้นในเรื่องของการบูรณาการ (integration) หัวใจของทฤษฎีนี้ก็คือเมื่อกระบวนการเริ่มต้นขึ้น เกิดการบูรณาการในกิจกรรมเรื่องหนึ่ง (sector integration) จะส่งผลให้เกิดการไหลล้น (spill over effect) ไปสู่กิจกรรมอื่นที่เกี่ยวข้องกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจกรรม (issue areas) ที่มีระดับการพึ่งพาซึ่งกันและกันสูงในอนาคต การบูรณาการอันเนื่องมาจากการไหลล้นไปสู่กัน (spill over integration) จะก่อให้เกิดประเด็นหรือปัญหาขึ้นมาอีกชุดหนึ่ง ส่งผลให้จำเป็นต้องสร้างความร่วมมือในเรื่องอื่นๆ เพิ่มขึ้นไปเพื่อเติมเต็ม และจะเป็นเช่นนี้ไปเรื่อยๆ จนเกิดความร่วมมือที่แน่นแฟ้น และก่อให้เกิดการรวมตัวกันที่สุดในที่สุด (Chumak, 2011)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และหนึ่งในภารกิจสำคัญที่อาเซียนและGMS เร่งรัดเพื่อให้เกิดความร่วมมือ โดยการสร้างกลไกการดำเนินงานในรูปแบบของคณะกรรมการที่มีตัวแทนของประเทศสมาชิก ตลอดจนมีเครื่องมือที่ช่วยผลักดันให้ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวประสบความสำเร็จ ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวจะเป็นอีกหนึ่งส่วนของการกิจกรรมความร่วมมือด้านเศรษฐกิจที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการบูรณาการระหว่างประเทศ

จากการศึกษาแนวคิดการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยว และแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (sustainable tourism) (World Tourism Organization, 2004) สามารถสรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวขยายแดนเพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญ ด้านการตลาดการท่องเที่ยว องค์ประกอบของ

การท่องเที่ยว นโยบายและยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว และบทบาทของภาครัฐและภาคเอกชนในการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การศึกษาแนวคิดความร่วมมือ (collaboration) เพื่อเป็นแนวทางในพัฒนาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว ให้ความร่วมมือสามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในเชิงคุณภาพที่ดีขึ้น ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขสำคัญของความร่วมมือ อย่างเช่น การมีพันธะสัญญาเป้าหมายร่วมกัน โครงสร้างการพัฒนา มีอำนาจและความรับผิดชอบ ตลอดจนการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วมกันที่สำคัญต้องมีความสัมพันธ์ที่อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Mattessich, Murray-Close, & Money, 2001)

การกำหนดโครงสร้างความร่วมมือ (collaborative structures) จะขึ้นอยู่กับบริบทต่างๆ รวมถึงความมั่นคงของระบบ ระดับการแบ่งปันทรัพยากร และความมุ่งหมายเชิงยุทธศาสตร์ (Thomson & Perry, 2006) การกำหนดโครงสร้างความร่วมมือต้องพิจารณาตัดสินใจอย่างรอบคอบเพราะไม่มีแนวทางใดที่ดีที่สุดสำหรับการจัดการความร่วมมือ (McGuire, 2006) เพราะฉะนั้น การกำหนดรูปแบบการบริหารจัดการความร่วมมือ (models of collaborative) ต้องคำนึงถึงความแตกต่างกัน และตามความเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ กลุ่มผู้มีส่วนได้เสีย ความแตกต่างของรูปแบบการปกครอง สังคมวัฒนธรรม ตลอดจนศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ การบริหารจัดการความร่วมมือภายใต้สภาพแวดล้อมขนาดใหญ่ ต้องคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกที่อาจก่อให้เกิดความซับซ้อนของการสื่อสารที่อาจส่งผลต่อการสร้างความร่วมมือ (Keyton, Ford, & Smith, 2008) ซึ่งความไว้วางใจเป็นคุณลักษณะที่สำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ (Stohl & Walker, 2002) การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างหุ้นส่วนความร่วมมือผ่านการดำเนินกิจกรรมความ

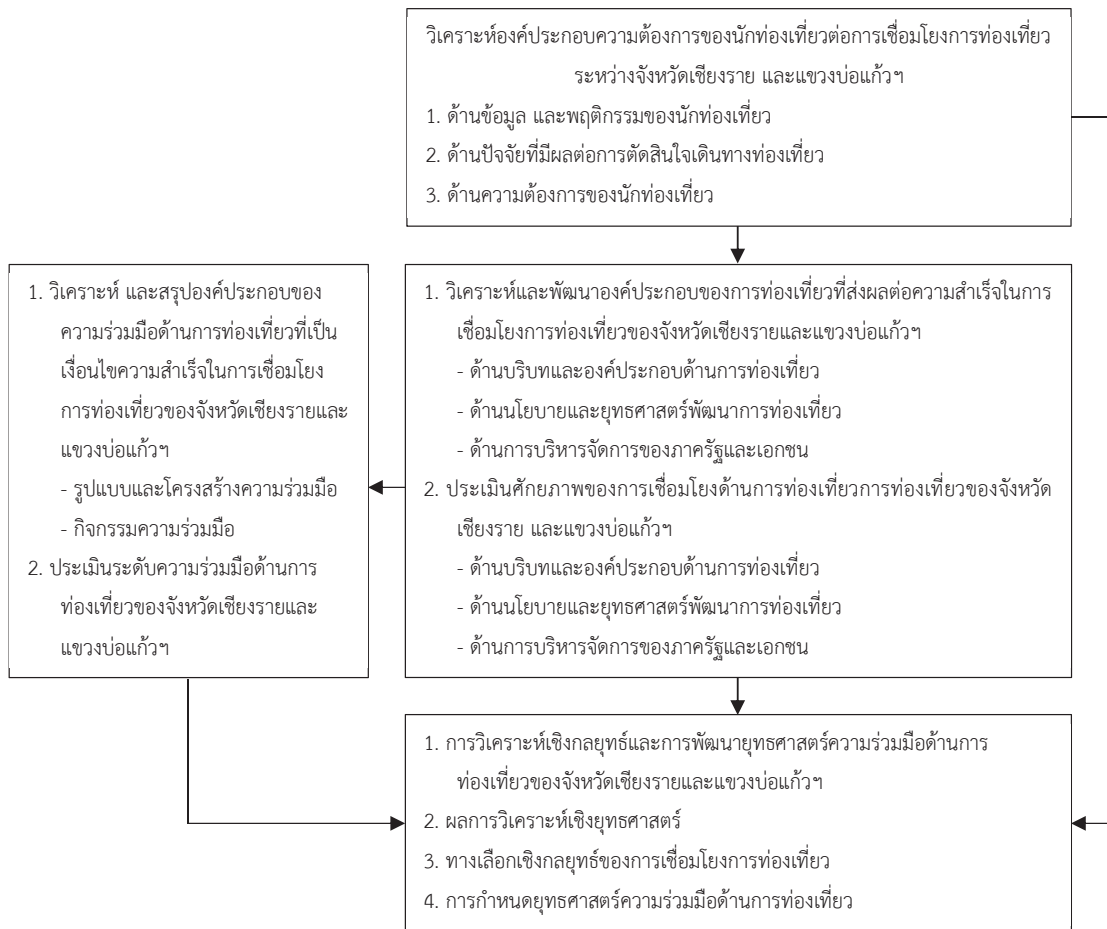
ร่วมมือ (collaborative activity) จะช่วยให้ความร่วมมือเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ชัดเจน และเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังเป็นปัจจัยที่สำคัญที่จะพัฒนาความร่วมมือไปสู่ระดับสูงสุด ที่มีเสถียรภาพ แบบร่วมหัวจมท้าย (Samudavanich, 2005) ซึ่งจะนำไปสู่ผลลัพธ์ของความร่วมมือแบบ (collaboration) ที่ต่างฝ่ายต่างได้รับผลประโยชน์ร่วมกันแบบ Win-Win Situation (Crow, 2002)

จากแนวคิดการศึกษายุทธศาสตร์ (strategy study concept) การกำหนดยุทธศาสตร์ตามรูปแบบของกลุ่มที่เสนอแนะทางปฏิบัติ (prescriptive schools) (Mintzberg, Ahlstrand, & Lampel, 1998) และ White (2004) ที่เน้นการพิจารณากำหนดยุทธศาสตร์ที่เหมาะสมกับสมรรถนะขององค์กร และโอกาสในสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ด้วยการวางแผน (planning) การใช้ทรัพยากรที่เหมาะสมที่เพื่อบรรลุเป้าหมายในกรอบเวลาที่ กำหนด และการวางตำแหน่ง (positioning) ทางยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม โดยจะเน้นกิจกรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่ม เป็นรูปแบบการกำหนดยุทธศาสตร์

ที่เหมาะสมกับสถานการณ์ และองค์ประกอบที่เป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว

การท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้วในปัจจุบัน ได้รับผลกระทบทั้งด้านบวกและลบ จากการพัฒนาความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจในภูมิภาค ที่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยว ประกอบกับความพยายามสร้างความเชื่อมโยงระหว่างประเทศ (connectivity) ที่เน้นการเชื่อมโยงด้านโครงสร้างพื้นฐาน ด้านกฎระเบียบ และการประชาชนในภูมิภาค ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน การกำหนดยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวจึงมีความจำเป็นต้องพิจารณาออกแบบ และคัดเลือกกลยุทธ์ที่สอดคล้องกับทรัพยากรด้านการท่องเที่ยว โดยคำนึงถึงโอกาส และอุปสรรคจากสภาพแวดล้อมภายนอกในปัจจุบัน ตามแนวคิดการบริหารจัดการเชิงกลยุทธ์ ร่วมกับการวิเคราะห์กลยุทธ์ด้วยเทคนิค SWOT Analysis & TOWS Matrix เพื่อวิเคราะห์กลยุทธ์ที่เหมาะสมกับศักยภาพ และบริบทของพื้นที่

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ภาพ 1 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง ยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้าน
การท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงราย ประเทศไทย
และแขวงบ่อแก้ว สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน
ลาว (สปป.ลาว) เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ดำเนินการ
วิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method)
และการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research
method) ดังนี้

การดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ผู้วิจัย
ดำเนินการวิจัยทั้งเชิงคุณภาพ (qualitative research

method) และการวิจัยเชิงปริมาณ (quantitative research method) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม (questionnaires) กับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 770 ชุด ตามแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว ร่วมกับการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) กับนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้วจำนวน 5 คน จากนั้นสรุปผลจากแบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ เพื่อวิเคราะห์เงื่อนไขความต้องการ

ของนักท่องเที่ยวต่อการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของ จังหวัดเชียงรายและแขวง บ่อแก้ว (1) ด้านข้อมูล และ พฤติกรรมของนักท่องเที่ยว (2) ด้านปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยว และ (3) ด้านความต้องการของนักท่องเที่ยว

การดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ผู้วิจัย ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative Research method) โดยการศึกษาเอกสารจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่จังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว ด้านบริบทและองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว ด้านนโยบายและยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว และ ด้านการบริหารจัดการของภาครัฐและเอกชน ร่วมกับการลงพื้นที่เพื่อสำรวจสถานที่ท่องเที่ยว โดยการสังเกตทั่วไป (general observation) และการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (information interview) เกี่ยวกับ กิจกรรมการท่องเที่ยว เส้นทางการคมนาคม โรงแรมที่พัก และสิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ท่องเที่ยว กระบวนการผ่านแดน ณ จุดผ่านแดน ฯลฯ จากนั้นดำเนินการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และผู้ให้ข้อมูลด้านวิชาการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีภารกิจเกี่ยวข้องในด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่วิจัย และสรุปผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เพื่อวิเคราะห์และพัฒนาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว และการประเมินศักยภาพของการเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวของ จังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว

การดำเนินการวิจัยวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 ผู้วิจัย ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) โดยการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญและผู้ให้ข้อมูลด้านวิชาการ ซึ่งเป็นผู้ที่มีภารกิจเกี่ยวข้องในด้านการท่องเที่ยวของพื้นที่วิจัย จากหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน

และนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา จากนั้นสรุปผลจากการสัมภาษณ์ เพื่อดำเนินการวิเคราะห์ และสรุปองค์ประกอบของความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวที่เป็นเงื่อนไขความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว ด้านรูปแบบและโครงสร้างความร่วมมือ และด้านกิจกรรมความร่วมมือ และการประเมินระดับความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว

การดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 4 ผู้วิจัย ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research method) โดยการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 ข้อที่ 2 และข้อที่ 3 เสนอต่อที่ประชุมกลุ่ม (focus group) เพื่อระดมความคิดเห็นจากผู้มีส่วนได้เสียของภาคส่วนการท่องเที่ยว เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เอกชน ผู้ประกอบการด้านการท่องเที่ยว ชุมชน ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวจากสถาบันการศึกษาที่เป็นตัวแทนจากจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว จำนวน 12 คน เพื่อวิเคราะห์เชิงยุทธศาสตร์รายด้าน และการวิเคราะห์ทางเลือกเชิงกลยุทธ์ของการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว SWOT Analysis & TOWS Matrix และการกำหนดยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบของความ ต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว พบว่า ด้านข้อมูลและพฤติกรรม นักท่องเที่ยวมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และธรรมชาติ หากมีโอกาสนักท่องเที่ยวมีความประสงค์ที่จะเดินทางข้ามชายแดนเพื่อการท่องเที่ยวคิดเป็นร้อยละ 69.40 นักท่องเที่ยวมีความต้องการองค์ประกอบของการท่องเที่ยว (5As) ผลในระดับมาก และปัจจัยที่มีผลต่อการเดินทางท่องเที่ยว

มากที่สุด คือ ความน่าสนใจของแหล่งเที่ยว (Attraction) รองลงมาได้แก่ กิจกรรมการท่องเที่ยว (Activity)

2. ผลการวิเคราะห์ และพัฒนาองค์ประกอบของการท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว พบว่า การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวชายแดนระหว่างประเทศจะประสบความสำเร็จได้จำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ ประการแรกคือ ปัจจัยด้านบริบท และองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว ประการที่สอง คือปัจจัยด้านนโยบายและยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว ประการสุดท้าย คือปัจจัยด้านการบริหารจัดการภาครัฐ และเอกชน

ผลการประเมินศักยภาพการเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวการท่องเที่ยว ด้านบริบท และองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว พบว่าจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว มีศักยภาพ และความโดดเด่นของยุทธศาสตร์ที่ตั้ง ตลอดจนทรัพยากรการท่องเที่ยวที่หลากหลาย แต่ยังมีข้อจำกัด ด้านระบบการบริการคมนาคมขนส่ง และสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว ด้านนโยบาย และยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยว ทั้งสองประเทศให้ความสำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว มีการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่สอดคล้องกันในระดับภูมิภาค ASEAN และ GMS แต่ยังมีข้อจำกัด ด้านระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ด้านการบริหารจัดการของภาครัฐ และเอกชน มีเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน ชุมชนแหล่งท่องเที่ยว ตลอดจนนักวิชาการจากสถาบันการศึกษา แต่ยังมีข้อจำกัด เรื่องความล่าช้าของการทำงานด้านการท่องเที่ยว เนื่องมาจากข้อจำกัดด้านระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

3. ผลการวิเคราะห์ และสรุปองค์ประกอบของความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว และการประเมินระดับความร่วมมือ พบว่าจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว มีเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวประกอบ

ไปด้วยหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ผู้ประกอบการ และนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ที่ส่วนใหญ่จะริเริ่มโดยภาคเอกชน และภาคสาธารณะ มีรูปแบบการจัดการความร่วมมือ (model of collaborative management) เป็นแบบครั้งคราว (reactive model) มีกิจกรรมความร่วมมือด้านการตลาดการท่องเที่ยว แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ที่ชัดเจน ผลการประเมินระดับความร่วมมือ อยู่ใน “ระดับปานกลาง” ที่สามารถพัฒนาความร่วมมือไปสู่ความร่วมมือในระดับสูงได้

4. ผลการวิเคราะห์ SWOT & TOWS Matrix พบว่า จังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว ควรกำหนดทิศทางยุทธศาสตร์ในเชิงรุก และเชิงปรับตัว เพื่อให้สามารถปรับตัวตามสถานการณ์ และการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน โดยการสร้างความร่วมมือ (Collaboration) ระหว่างเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ผ่านการกำหนดยุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว เพื่อการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับภูมิภาค และระดับประเทศ โดยมีแนวทางการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ดังนี้

4.1 การบูรณาการความร่วมมือของภาคส่วนการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว

4.2 ความร่วมมือด้านวิชาการเพื่อการพัฒนาท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

4.3 การส่งเสริมการท่องเที่ยวชายแดน และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในเขตเศรษฐกิจพิเศษ

4.4 การพัฒนารูปแบบ และกิจกรรมการท่องเที่ยว และการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงเกษตร ไทย-ลาว

4.5 การทำการตลาดการท่องเที่ยวเชิงรุกสู่สากล

การอภิปรายผล

การศึกษายุทธศาสตร์ความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว ตามแนวคิดการศึกษายุทธศาสตร์ (strategy study concept) และการจัดการเชิงกลยุทธ์ (strategy management) เมื่อพิจารณาจากสถานการณ์ในปัจจุบันที่การท่องเที่ยวได้รับอิทธิพลมาจากการพัฒนาความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจในภูมิภาคที่เน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นสาขาสำคัญ ประกอบกับความพยายามสร้างความเชื่อมโยงระหว่างประเทศ (connectivity) ที่มีเป้าหมายเชื่อมโยงกันทั้งด้านโครงสร้างพื้นฐาน กฎระเบียบและประชาชนในภูมิภาค ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในปัจจุบัน การถูกกำหนดเป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงกับภูมิภาค เป็นได้ทั้งโอกาส และอุปสรรค ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพ และยั่งยืน ต้องอาศัยความร่วมมือ (collaboration) ของภาคส่วนการท่องเที่ยวของทั้งสองประเทศในฐานะของผู้ที่กำลังเผชิญปัญหา และผลกระทบจากภายนอกร่วมกัน เพื่อให้การท่องเที่ยวสามารถสร้างคุณประโยชน์สูงสุดให้กับประชาชนในพื้นที่ได้อย่างทั่วถึง โดยคำนึงถึงสร้างความสมดุลระหว่างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความมั่นคงของประเทศ และเป้าหมายสำคัญคือการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและรุ่งเรือง เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ความร่วมมือ แบบ Win-Win Situation (Crow, 2002) ปัจจัยที่ทำให้ความร่วมมือประสบความสำเร็จ จากประสบการณ์ที่ผ่านมาแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่เกิดจากการจัดการความรู้ และการนำความสามารถส่วนบุคคลออกมาใช้รวมถึงการสร้างควมไว้วางใจระหว่างกันช่วยให้กระบวนการ และผลลัพธ์ของความร่วมมือดีขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ผลวิเคราะห์องค์ประกอบความต้องการของนักท่องเที่ยวต่อการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวระหว่างจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว พบว่าควรเพิ่มการประชาสัมพันธ์และกิจกรรมการในทุกฤดูกาลท่องเที่ยว ควรจัดให้มีการพัฒนาปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยวอย่างสม่ำเสมอ และควรพิจารณาปรับปรุงระเบียบพิธีการผ่านแดนให้มีความสะดวก รวดเร็ว ความยืดหยุ่นเพิ่มมากขึ้น

2. ผลจากการวิเคราะห์เงื่อนไขความต้องการของนักท่องเที่ยวในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้วให้ประสบความสำเร็จและยั่งยืน ต้องคำนึงถึงองค์ประกอบที่สำคัญที่เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ 3 ด้าน ดังนี้ (1) ด้านบริบทและองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยว (2) การกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์พัฒนาการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกันในทุกระดับ (ภูมิภาค ประเทศ ท้องถิ่น) (3) การบริหารจัดการภาครัฐและเอกชน ภาครัฐและเอกชนที่ให้ความสำคัญ ต่อการสร้างร่วมมือด้านการท่องเที่ยว การประสานความร่วมมือจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน รวมไปถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสียด้านการท่องเที่ยว

3. วิเคราะห์ และสรุปองค์ประกอบของความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยว และประเมินระดับความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ระหว่างจังหวัดเชียงราย และแขวงบ่อแก้ว พบว่าจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว มี เครือข่ายความร่วมมือ (collaborative network) ผลการประเมินระดับความร่วมมืออยู่ใน “ระดับปานกลาง” ที่สามารถพัฒนาระดับความร่วมมือไปสู่ความร่วมมือในระดับสูงสุดได้ โดยการความสำคัญกับการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว การร่วมกันกำหนดกฎระเบียบ และโครงสร้างการบริหารจัดการ และบรรทัดฐาน (norms) ที่ใช้ร่วมกันโดยการคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ความแตกต่าง

ทางวัฒนธรรม สังคมและค่านิยม ความสามารถและความพร้อมรวมไปถึงข้อจำกัดของพื้นที่

5. ผลจากศึกษาพบว่าการดำเนินกิจกรรมความร่วมมือด้านการตลาดการท่องเที่ยว และควรมีการกำหนดรูปแบบแนวทางความร่วมมือด้านการตลาดการท่องเที่ยว เพื่อเชื่อมโยงการท่องเที่ยว ควรมีรูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่สามารถตอบสนองความต้องการ และสามารถแก้ไขปัญหาการท่องเที่ยวให้ธุรกิจท่องเที่ยว ผู้ประกอบการ ชุมชนเจ้าของพื้นที่ท่องเที่ยว สามารถกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวสู่ชุมชน ประชาชนในพื้นที่เป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยว

6. ผลการวิเคราะห์ศักยภาพของการเชื่อมโยงด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว ในด้านการบริหารจัดการของภาครัฐและเอกชนพบว่า ยังขาดการจัดเก็บข้อมูลพื้นฐาน งานวิจัยและพัฒนา และด้านบุคลากรด้านการท่องเที่ยว ให้มีประสิทธิภาพเท่าเทียมในปัจจุบัน ควรมีจัดทำฐานข้อมูลการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายและแขวงบ่อแก้ว เพื่อเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์และกำหนดกลยุทธ์ด้านการท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับสถานการณ์

References

- Chiang Rai Governor's Office. (2016). *Chiang Rai provincial development plan for 4 years (2018-2021)*. Author. [In Thai]
- Chumak, S. (2011). *International relations in the current era: From 1990s to the first decade of the 21st Century* (7th ed.). Chulalongkorn University Press.
- Crow, K. (2002). *Collaboration DRM associates*. Retrieved from <http://www.npd-solutions.com/collaboration.html>
- Keyton, J., Ford, D. J., & Smith, F. I. (2008). A meso level communicative model of collaboration. *Communication Theory*, 18(3), 376-406.
- Mattessich, P., Murray-Close, M., & Money, B. (2001). *Collaboration: What makes it work?*. Amherst H. Wilder Foundation.
- McGuire, M. (2006). Collaborative public management: Assessing what we know and how it. *Public Administration Review*, 66(1), 33-43.
- Mintzberg, H., Ahlstrand, B., & Lampel, J. (1998). *Strategy safari: A guided tour through the wilds of strategic management*. Prentice Hall.
- Samudavanich, C. (2005). *The development of the government system to develop abilities for holistic competitions of the country*. Public Sector Development Commission Committee Press. [In Thai]
- Sirikrai, S (1999). *Economic and political development in southeast Asia, economic and political development LAOS*. Thammasat University, Institute of East Asian Studies. [In Thai]
- Stohl, C., & Walker, K. (2002). A bona fide perspective for the future of groups. In L. R. Frey (Ed.), *New Direction I Group Communication* (pp. 237-252). Sage.
- Suwannachart, P. (1997). *ASEAN in three decades*. Thailand Research Fund. [In Thai]
- Thomson, A. M., & Perry, J. L. (2006). Collaboration process: Inside the black box. *Journal of Public Administration Research and Theory*, 10(2), 20-30.
- White, C. (2004). *Strategic management*. McMillan.
- World Tourism Organization. (2004). *Sustainable development of tourism conceptual definition*. Retrieved from <https://www.unwto.org/sustainable-development>